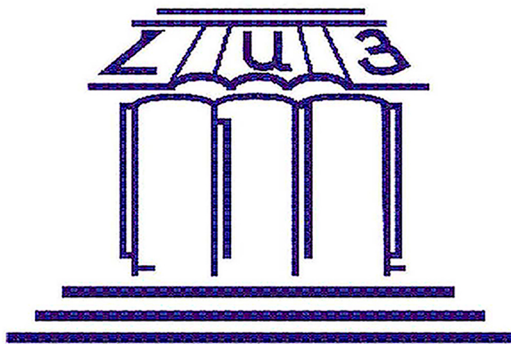

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՊՐՈԼԵՏ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՆԿՈՐ ՀԱՐՎԱԾԱՅԻՆՆԵՐ

ՄՏԱՑՑԻ

ԿԱՆԱԶ
ՔԱՂԱՔ

891.99

Ա-87

ՊԵՏՅՐԱՏ 1938 ՅԵՐԵՎԱՆ

50 K 26 NOV 2011

ՊՐՈԼԵՏԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՆՎՈՐ ՀԱՐՎԱԾԱՅԻՆՆԵՐ

№ 2

Ս Տ Ա Ֆ Ֆ Ի

(ԼԵՆՏԵԲՍԻԼԻ ՅԵՐԻՏԲԱՆՎՈՐ)

891.99

4-87

ur

Կ Ա Ն Ա Չ Ք Ա Ղ Ա Ք

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

4594
39

Սրբազրեցին՝ Գար. Հովորդյան լեվ Ուն. Գասաղյան

Գլավիտ № 7019 (բ) Գառվեր № 6577 Տեղած 2000
Գեորգի Կարապետ, Յերեան

Հանձնված է արձագրության 26/XII 31 ր. ՍՍ. Գ. Բ
Ստորագրված է տպագրության 7/IV 1932

ԿԱՆԱԶ ՔԱՂԱՔ

Յերկար թափառումներից հետո, յես վերադարձա իմ հայրենի քաղաքը։ Ճանապարհների փոշիով ծածկված, ճամպրուկը ձեռքս, դուրս լեկա կայարանից և մի պահ կանգ առա փողոցում։

— Ո՞ւր գնամ...

Ու գնացի... չիմանալով, թե ուր գնամ, քայլերս հաշվեցին մայթերը, և յես ինձ հանձնեցի քայլերիս կամքին։

Յերեկոն մոտ եր։ Արևի ծիրանագույն ճառագայթներն իրենց վոսկե նիզակն կյի՛ն ցցել յերկնքի կողին։ Շոգը մեղմանում եր և արձակ դաշտերից զեփուռը ներս գալիս քաղաք։

Յերբ ծովում էյի հետևյալ փողոցը, լսեցի ազգանունս և հետ նայեցի։ Մի վայրկյան ուրախության ժպիտ սահեց ճակատիս։

— Ուրախ, սիրելի Ուրյան...

Նա հասավ ինձ ու յես նորից, յերկար տարիներ հետո, գրկեցի իմ մանկության ընկերոջը...

— Վա՛նց պատահեց...

— Դե պատահեց, կլի...

Նա պոկ չեր գալիս ինձանից։ Իմ վտիտ կուրծքը սեղմում եր իր հուզումնալից կրծքին և անդադար կրկնում։

— Ախր կարոտել եյի...

Նա վերցրեց ճամպրուկն և առաջ անցավ:

— Գնանք մեր տունը...

— Գնանք...

Գնում ելինք լուռ: Յերբեմն չերբեմն նրա հայացքն ընկնում եր իմ հայացքին, և մենք ժպտում ելինք:

Սկսվեց հարց ու փորձը կյանքից: Նա հարցեր եր տալիս արդեն հոռւ դարձած որերին վերաբերվող, չես պատասխանում եյի, հետո չես եյի հարցնում ու նա՝ պատասխան տալիս:

Նորից լռեցինք:

Հասել ելինք նրանց տունը: Նա բանալին պտտեցրեց փականքում, վորից հետո դուռը հետ գնաց:

Յերկար նստած ելինք իրար դիմաց: Յերկար ու անձանձրույթ պատմում ելինք միմյանց ուսանողական և ապա աշխատանքային շրջաններից հիշողութուններ: Հիշում ելինք դեպքեր ու ալդ դեպքերի հետ կապված դեմքեր, վորոնք մեկը մյուսի հետեից պատկերանում ելին մեր աչքերի առջև: Ընկերներին ելինք մտաբերում:

Յես վտառի չեիս և մոտեցա դիմացի պատին: Մի վայրկյան մեխվեցի տեղումս, հետո ձեռքիս արագ շարժումով պատից փայտյա շքանակով մի նկար պոկեցի և չերկար ժամանակ աչքերս չեյի հեռացնում նկարի կրակոտ հայացքից:

— Ճանաչեցիր...

Ուսերիս վրայից հարցրեց Ույանը:

— Վհնց թե... Ֆահրադյանը չե՞:

— Ֆահրադյանն ե:

Յես նկարը ձեռիս նորից նստեցի աթոռին: Ույանը տեղավորվեց կռքիս:

— Վհրտեղ ե հիմա:

— Ո՞վ...

— Ֆահրադյանը:

— Ֆահրադյանը...

— Այո:

Նա փոխանակ պտտոսխանելու, հուշիկ քայլերով մոտեցավ պահարանին և քան ի մի րոպեից հետո նույն քայլերով, թղթերի մի կապուց ձեռքին, մոտեցավ ինձ: Յես տարախուռած ելի:

— Ի՞նչ են սրանք...

— Ինքը՝ Ֆահրադյանը... կարդա կիմանա...

Նա թղթերը մեկնեց ինձ: Հետո փոքր լուռությամբ հետ ալեկացրեց:

— Յես սպասում եյի քեզ, բնրեկամ... այս նամակներն այնքան արժեքավոր են, վոր կարող են անսղառ պղքուր դառնալ մեր որերի դրոշի համար... այս նամակների մասին բոլորը պիտի գիտենան... չեղբակացրեց Ույանը:

Յես թեև հոգնած, բայց մեծ հետաքրքրութամբ խորասուզվեցի թղթերի մեջ: Ույանը հայտնելով, վոր ահուժմում մի քիչ գործ ունի, դուրս գնաց:

Յես աթոռս մտա քաշեցի լուսամուտին:

ՆԱՄԱԿ ԱՌԱՋԻՆ

Սիրելի՛ Ույան:

Տրտնջում ես, թե սակավախոս եմ դարձել, կամ մի մեծ բան:

Ներքի: Առորջան ե հիմա ուսերիս նստել ու հոգ-
սերն են մեծ, ու գործերը՝ շատ:

Յես մոռացել եմ ինձ: Մոռացել եմ նուէնիսկ, թե
յերբ ե հարկավոր ուտել, կամ յերբ հանգստանալ:

Ահա լրանում ե տարին: Յես շատ ընկերներից,
շատ նամակներ եմ ստացել... կաբդացի եմ վոմանց,
իսկ վոմանց ել՝ վոչ: Չհաշված, վոր վոչ վոքի չեմ պա-
տասխանել...

Անկասկած՝ սա հանցանք ե: Բայց չեմ վշտանում:
Չե վոր դասակարգի բռնն եմ շալակել ու մինչև նպա-
տակ, վար չեմ դնելու այդ բեռը:

Թող անհատները տուժեն:

Յես խենթ եմ... Չգիտեմ՝ վոր աստիճանի, բայց
խենթ եմ... Ժամերով սենյակս չեմ մտնում, իսկ մըտ-
նելիս ել այնքան հոգնած եմ լինում, վոր նիբհում եմ
իսկույն:

Մի քանի ժամ: Լուսանում ե: Ելի նուէն ծան-
րանիստ առնորջան ու առորջայի մարդը նորից դուրս
ե թռչում:

Ամբողջ ութը ժամ վոաքի վրա լեմ:

Չափում եմ, հիմք գցում... Բայլում եմ պատե-
րով. շարժվող քարերին հսկում...

Ու նորից նախադժեր... հիմքեր... պատեր...

Վերջանում ե ժամս: Հասարակական աշխատանք:
Կոմսոմոլի խանդավառ շրջան ե կյանք... բառիս բռն
իմաստով:

Յերեկ մտածեալ բոլորը բարձրացա:

Յերկար դիտում եյի վերջալուստի բոցերով վո-
ղողված կապուտաշյա ծովակն իր վետվետող ալլակ-
ներով:

Ծովակի արեւլյան հողամասում, հարյուրների
ծանր հարվածների տակ, քաղաքն ե մեխվում: Յես
նայում ելի, ու սիրտս բռնկվող խնդությամբ լցվում:

Շուրջս մերկութուն: Ժայռեր՝ մուխ մուխ հոն-
քերով, ապառաժներ կարծր... Հեռվում Գեղամա լեռ-
ների ձյունապատ շուրջպարն ե մոայլվել...

Յես մտածում եմ:

Յերեկ ելի մի շենք վերջացրինք: Ելի մի հիմք
գցեցինք:

Ապառաժներ ենք պոկոտում ու հղկում: Լճափը
քարերով ե ծածկված: Քար ու բլուրներ, ու քարա-
բլուրների միջից բարձրանում են շենքերը:

Քաղաքի կրունկն ենք մեխում:

Ուշ ե սիրելիս: Հանգցնում եմ լամպը: Մինչև
լույս լերկու ժամ կա: Գոնե մի փոքր հանգստանամ:

Քո Ֆահրադյան

193... թ. հուլիսի 6

Մ և ա ն

ՆԱՄԱԿ ՅԵՐԿՐՈՐԴ:

Սիրելի՛ Ոսյան.

Գրում ես թե կյանքիցդ գրիր ու առորջայից:

Յես մոռացել եմ ինձ: Կյանքս աչնպիսի վողկո-
րությամբ ե անցնում... Տեսե՛լ ես յերբիցե մորրկահուզ
ծովը... Ծիշտ աչնպես, ծովի պես ե զրկվում կյանքս...
Միայն իմ կյանքն ե այդպես: Վոչ, Հարյուրների
կյանքն ե այդպես, հազարների ու ամբողջ առորջան:

Ամեն որ լերկու լե լինում: Գիշեր, Գիշեր ե լի-
նում ու քամի... ու ծովակն ե մռնչում ու ավազները
խառնում փրփրած...

Սիրելի՛ Ոսյան

Ամեն տեղ կոխվեցի: Կոխվեցի և քարի, յերկաթի...
կոխվեցի և գալարվողի ու հերոսի:

Վաղուց և նամակ չեմ գրել: Գլուխս խառն է, ափ-
քելիս: Այդ կոխվածքը, վոր այնքան աղմկալի չեն տեղի
ունենում շինարարութեան ֆրոնտում, ինչ ել իրենց
զինվորն են դարձրել:

Սիրելիս, վարոշ մարդիկ կան այստեղ հին ուժե-
րից, վորոնց վրա յեթե չհսկե մեր կոմունիստական
աչքը, մի որում ական կգնեն կառուցվող շինքերի տակ
և քար, հող ու մարդկային դիակներ իրար կխառնեն:

Դրանք թշնամիներն են:

Չգլխի գեղունների նման նրանք բուն են դրել
մեր յերկրի բոլոր ծակ ու ծուկերում և այնտիղից ար-
ձակում են իրենց մահամերձի գնդակները:

Նախանցյալ որը հիմք դրեցինք մի շենքի ևս:

Այդ շենքի նախագիծը կազմել եր խնժիկներ Լա-
յալանը:

Ի միջ ալլոց ասեմ՝ այս մարդուց վոչինչ չի հաս-
կացվում: Իմ այս յերկար ծանոթութեան միջոցում յես
չկարողացա վորոշել նրա հայացքների կանգման կետը:
Ժպիտներն անպակաս են յերեսից: Իսկ այդ ժպիտնե-
րի տակ, ո՞... սառանան ինքը չգիտե, թե ինչեր են
թաղնված:...

Նրա նախագծով ընտրված հողամասն ընկնում է
ծովագից 500 մետր հեռավորութեան վրա: Յերևակա-
յիբ՝ ինչ սրիկալուծյուն:

Դարձյալ ըստ նրա նախագծի, շենքի մի մասն

Գիշերն անցնում է Մյուս որը լուսաբաց: Մյուս
որը պատերն են բարձրանում, պատերը մեկ, յերկու...
չորս... տասներկու... Լուսաբաց: Արևն է հուրհրատում
դարախ: Արևը ծափ է տալիս:

— Դար բերեք, աղերք...

— Ընկերներ, միասին...

— Մեջք մեջքի տվեք...

— Բռունցք՝ բռունցքի...

— Յեկավ հա՛...

— Ե՛լ, քու հոգուն մատաղ, բանվորի արև...

Ու յեղնում են պատերը, իսկ բրոնզավառ դեմ-
քերը՝ խնդում:

— Միասին... մեջք-մեջքի...

Տեսել ես յերբևիցե փոթորկող ծովի մոնչացող
մակընթացը, ճիշտ այդպես է առորյան փոթորկվում
այստեղ, ճիշտ այդպես: Ամեն որ ծագում է արևն ու
գունավորում գեղամա լեռների մերկ կատարները:
Ամեն որ նոր պատերն են բարձրանում, նոր շենքեր...
Դրան վկա յե Դեղամա ծովակը, վորին հույզերն որո-
րում են, վորը գալարվում է նորակառույց քաղաքի
կրնկի ներքո...

Յես վոգևորվում եմ... դե ինչ արած, սիրելիս:
Սիրա է հարկավոր, վոր չաղաղակե:

Քո Ֆանդադյան

193... Թ. հուլիսի 24
Ս Լ Ե Ն

Հ. Գ.—Կոխվեցի և այստեղ... Թնդանոթի կովից ել
դժվար:

Նույնը

ընկնում ե այն հողամասը, ուր տարիներ առաջ ծովակի ջրերն եյին արեկոծվում, իսկ մյուս մասը՝ բոլորովին այլ հողամաս:

Այսպիսի դիտավորյալ անդիտութունն յես յերեվակայն չեմ կարող:

Յերբ փորում եյինք հիմքն առաջին հողամասում, դուրս եյին գալիս դանադան ջրային կենդանիների փթած վոսկորներ և ավազ, մինչև վերջ ավազ:

Հողը այնքան թույլ եր, վոր ձեռքերով անգամ կարելի չեր քանդել: Սակայն մյուս հողամասում մենք շուտով հանդիպեցինք հիմնական հողաշերտի:

Այս դրությամբ շենքի հիմք զցեն անհնար եր: Այդ նշանակում եր, վոր կառուցումից մի քանի ամիս կամ տարի հետո շենքի մի մասն անհամեմատ չափով կիջներ, և վողջ շենքում առաջ կգային վաանգավոր ձեղբվածքներ:

Յես խկուլն կասկածներս հայտնեցի ինժիներ Լալայանին: Նա ինձ չափեց վոտքից գլուխ և հեզնանքոտ ծիծաղեց:

— Այդ վորտեղ ես սովորել այդպես խելոք դատել...

Յես վիրավորվեցի:

— Առանց հեզնելու... քանի ուշ չե, պետք ե ուզղել սխալը:

— Ի՞նչ... վեր թռավ նա տեղից:

— Ի՞նչ սխալ...

— Ձեր նախագիծը սխալ ե... Հանդարտությամբ պատասխանեցի յես: Չգիտեմ ինչ շանթ եր հարվածեց նրա գլուխը: Մի վարկանում բարկության բոցեր ցուցին նրա աչքերում: Նա շրթունքները կրծոտելով

յերկու անգամ լերթեկեց տենյակի լայնությամբ և իբր ամբողջ հասակով իմ առաջ ցցվեց:

Նույն ըոպելում իմ գլխով անցավ այն հաստատ համոզմունքը, վոր յես գործ ունեմ իմ դասակարգային թշնամու հետ: Սակայն վոչ մի կերպ հայացքս չգիջեցի նրա հայացքին:

— Զի՞հու...

Ճալթեց յերեսս ի վեր:

— Ընկեր Լալայան, ձեզ պահել սովորեք:

— Զի՞հու...

Նորից կրկնեց նա և նստեց նախկին տեղում:

— Սրան մտիկ... շարունակեց խոսել նա:— յերեկ մի ինչ վոր հիմար տեխնիկում ե ավարտել, այսոք արդեն բանիմաց ինժիններն ինքնուրույններ և ցույց տալիս... — Լսեցեք... դարձավ նա ինձ:

— Տասնհինգ տարի ինժինություն եմ արել և առաջին անգամն ե, վոր ձեզ նման մի անմիտ յերեկա վիրավորում ե ինձ... դուք պարտավոր եք ներողություն խնդրել...

Յես ծիծաղ տվի:

— Յի՛ս:

— Հեից դուք...

— Միք սպասե, ինժիներ... յես ներդուրթուն չեմ խնդրի, իսկ այս մասին այսոք եեթ կհայտնեմ կենտրոն... մնում ե՝ մինչև պատասխան, դադարեցնել աշխատանքները...

Նա ձեռքով արհամարանքի նշան արեց:

— Աշխատանքները առաջ կգնան...

— Բայց սա փաստություն ե...

— Դուք խոսում եք բանիմաց ինժինների հետ...

— Լավ... Յտեաություն...

Յես առանց սպասելու դուրս լեկա նրա սենյակից: Իմ վերջին խոսքի վրա նա հաղթական նայեց ինձ, հրաժեշտս անպատասխան թողնելով:

Թե իմանաս ինչ դրության մեջ եմ հասել սե-
նյակս: Վորքան հուզված ու ջղային:

Տեսնում ես, սիրելիս:

Ի՞նչ, կարծում ես՝ ինժիններ Լալայանն այդ տար-
բախան բանը չե՞ր հասկանում: Ամենևին:

Յես պիտքե կտրեմ նրա համառությունը, իսկ
հակառակ դեպքում, նշանակում ե՛ք թշնամին հաղթում ե:

Քո Ֆանուդյան

193... Թ. ոգոստոսի 9
Սեան:

ՆԱՄՍԱ ԶՈՐՐՈՐԴ

Սիրելի՛ Ոսյան

Դրում եմ Յերեանից: Ինժիններ Լալայանը բոլոր
եք ներկայացրել: Ինձ հանչեցին քննության:

Ուղղակի մարդու գլուխը արաքվում ես Չգիտես
այս մարդիկ վորտեղից են իրար դռնում: Քանիչը
լերբ իմացավ իմ ով լինելը, աչքի տակով նայելով՝
ավելացրեց,—

— Դուք վոբտեղ եք ավարտել:

— Յերեանի Շինարարական Տեխնիկումը...

— Լավ...

Չգիտես ինչո՞ւ, նա գրիչը վերցրեց, մի քանի
անգամ գծեց սեղանի կանաչագույն թուղթը և նո-
րից տեղը դրեց:

— Դուք վերավորել եք մեր փորձված ինժինե-
րերից մեկին:

Դատախազի լրջությամբ ընդգծեց նա:

— Ո՞րինակ...

— Նրան անվանել եք ագիտ, չհասկացող և անգամ
սպառնացել եք նրան հեռացնել տաք աշխատանքից:

— Նախ՝ այդ զրպարտությունն և, իսկ յերկրորդ՝
դուք գիտե՞ք պատճառները...

— Պատճառներն ելական չեն... Ելականն այն ե,
վոր դուք վերավորել եք ամենափոքրձառու ինժիններին,
և յեթե վաղը նա թողնի շինարարության ֆրոնտը,
պատասխանատուն դուք եք...

— Ախր նա դիտավորյալ սխալ է գործում...

— Այդ մենք գիտենք... դուք աշխատեք չձեռ-
նալ ավելին, քան եք... Յեթե շինքին վտանգ է սպառ-
նում, այդ ինժիններն ավելի շատ կզգա, քան դուք, վոր
դեռ տեխնիկ եք... Նա վերջին բառը շեշտեց մի տե-
սակ արհամարանքով: Փոքր ինչ կանգ առավ և ապա
շարունակեց:

— Համենայն դեպս մենք կուղարկենք կոմիսիա...
իսկ մինչև այդ դուք պետք է ներեղություն խնդրեք
ինժիններից:

Յես նայեցի նրա յերեսին և հետո քմիծաղ տվի:

— Յես կաշխատեմ ապացուցել, վոր ինժիններ
Լալայանը սխալ է:

— Այո...

— Ի՞նչ կա վոր...

— Կարո՞ղ եք...

Հետո ընդիշն աչքերն ինձանից չհեռացնելով
հարցրեց:

— Կոմունիստ ես...

— Կոմյունիստական եմ... — Գրեցի անտարբեր:

— Այդպես... յերկարացրեց նա և գլուխը կախեց:

Այնուհետև յես յերկար սպասեցի մինչև նա բարեհաճեց պատասխանել:

— Կարող եք գնալ... սակայն յեթե դուք ներեղութուն չխնդրեք, մինք համապատասխան վորոշում կհանենք...

— Ուրիշ վոչինչ...

— Վոչինչ:

Յես դուրս լեյա: Այնուհետև ինձ համար կասկած չկար, վոր նրա և Լալայանի միջև ինչ վոր ներքին կապ կար:

Մերելի Ոսյան, յես այնուհետև շատ տեղեր դիմեցի, բոլորն ել խոստացան, վոր կոմիսիա կուղարկեն... Թվում ե թե մի քիչ սիրտս թեթեանում ե: Ախր կռիվ ե, կռիվ՝ հեի ու նոր հերոսի...

Շատ չեմ մնալու Յերևան: Յերելի մի քանի որից մեկնեմ...

Քեզ բարեկամ են՝ մեր աղաներից Հրանտն ու Գեվորգը: Հիշում ես, չե՞, տեխնիկումը:

Քո Ֆանադյան

193... Թ. ոգոստոսի 30

Յերևան

ՆԱՄԱԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Մերելի՝ Ոսյան.

Որերը գլորվում են նորանոր հաղթանակներով, հիմք դրած շինքերը բարձրանում են և նոր հիմքեր են զգվում, յերևողների կողքին:

Սակայն չկարծեմ թե առանց կռիվ չենք ստանձնադրում:

Թշնամին, սիրելիս, իր անդորութունից պաղաղած, կատաղութունը այս կամ այն անշունչ անարկալի վրա յե թափում:

Յերելի գիշեր սոսկալի գիշեր եր:

Յերելի ինչ վոր աղաղակող ձայներից զարթեցի, և քնհատ հայացքս պատուհաններին հանդիպեց, վոր հաշարիս յերկարութեամբ մի գերմադկային սարսուռ անցավ:

Ապակիները վերջալույսի կարմրութեամբ փալվիլում ելին: Ասես խոտի մի ահագին զեղ ելին հրդեհում պատուհանիս տակը, և բոցերը վորորապատույտ դեպի ապակիներն ելին ձգվում:

Շտապով հաղա միայն անդրաժամաբախիս ու դուրս նետվեցի:

Քրքջացող բոցերը լափել էլին շինանյութերի պահեստը, և վառվող տախտակների ճարճատուները բռնեղ եր վորջ շրջապատը:

Հրդեհվում եր շինանյութերի պահեստը, վորի կարիքն այնքան մեծ ե մեր յերկրում:

Սակայն սևադեմ մասսան քնած չեր: Մի քանի բողբոջում հարյուրավոր բանվորներ դործի անցան: Գործի զրվեցին շրմուղ խողովակները և լճի ջուրն ուղղվեց դեպի քրքջացող բոցերը:

Չերկարացնեմ: Կես ժամվա հերոսական կռիվից հետո հրդեհը մարեց: Փրկված եր պահեստի մեծ մասը, այնուամենայնիվ փառը մեծ եր:

Չարագործներին չգտան: Չերբախված են մի քանի հոգի, վորոնցից և վոչ մեկը մեղավոր չի:

Իսկական չարագործներն զգուշ են, սարսափելի:

Այսօր տրամադրութեանս վատ եւ Աւափոտյան
կենտրոնից ինձ գրավոր նկատողութեան լինելով, ին-
ժինեք Լալայանին հառցրածս «վերափորանքի» հա-
մար:

Եւեհ, ինչ արած: Հաշտվել սրահետ, նշանակում ե
դինաթափ լինել այս ահելի կովում:

Յես կշարունակեմ պայքարը: Տեսնենք ով կը-
հաղթի:

Քո Ֆանրաղյան

193... թ. սեպտեմբերի 25

Ս և ա ն

ՆԱՄԱԿ ՎԵՑԵՐՈՒՂ

Սիրելի՛ Ոսյան

Չնայած շինանյութերի կտրիքին, յերկ մեր ձեռ-
նարկած շենքը վերջացրինք ժամանակից մի շաբաթ
առաջ:

Բոլորը յիսանդոսս գործի ելին կպել, և յետում
եր հարվածալին աշխատանքն որստորե բարձրացող
պատերի վրտ:

Այսօր կենտրոնական հյուրանոցի հիմնադրումն
եր:

Հավաքվել ելին կառավարական մարդիկ, ինժի-
ներներ, անխնիկներ, ու կառուցող հարչուները:

Դրվեց առաջին քարը, յերկրորդը, դրվեցին ելի
քարեր, ու բարձրանալ ե ոկսում ապագա կանաչ քա-
ղաքը:

Այդ քաղաքը, այդ սոցիալիստական քաղաքն
որստորե աճում ե նորանոր շենքերով և ուրիշներին

այնքան հեռու թվացող ապագան մոտենում ե հսկա
քայլերով:

Սիրելի՛ Ոսյան: Չնեղանաս, յեթե հետեւալ նա-
մակս ստանաս բավական ուշ: Ժամանակ չկա, սիրե-
լիս: Այստեղ կռիվ ե յերկաթի, քարի և յես զինվորն
եմ այդ ահեղ կռիլ:

193... թ. հոկտեմբերի 15

Ս և ա ն

Քո Ֆանրաղյան

ՆԱՄԱԿ ՅՈՐԵՐՈՒՂ

Սիրելի՛ Ոսյան

Մեզ մտն ձյուն ե: Սառույցը պատել ե ամեն
տեղ և ետուղիստ ձեռքերը կտրել աշխատանքից:
Հողն ել ե սառել, փայտն ել, իսկ ձյունը թափվում ե
համարյա ամեն որ:

Սրտամաշ յեղանակներն հաջորդում են միմյանց:
Կառուցման սեզոնը փակվեց: Գլուղի հետ կապ
ունեցող բանվորները մեկնեցին իրենց տները:

Առանձին վոչինչ չկա: Ինժիներ Լալայանն իր
ձեռնարկած շենքի պատերը վերջացրել ե: Մնացել ե
ծածկը:

Գլխես սիրելիս, յես մեծ հույսով սպասում եմ
այն որվան, յերը կկարողանամ ցրել բոլորի համալ-
րական կարծիքները դեպի ինժիներ Լալայանը:

Կարծեմ յես քեզ գրեցի, վոր շենքի հիմքն ստու-
ղիլու համար վոչ մի կոմիսիա չեկավ: Իսկ այժմ, մի
քանիսի կարծիքով, Լալայանի պրոյեկտը մտածված ե
ճիշտ պրոյեկտ ե յեղիլ:

Թող այդպես լինի:

Յես մտադիր եմ այս ամիսները Յերեւանում անց-
կացնել:

ԿԵՐԿ

ԵԳ

Յերևի շուտով մեկնեմ:

Գիտեմ, շատ եմ կարողել քեզ: Գարնանն անսպասան կալցելեմ:

Սեղմում եմ ձեռքդ և համբուրում քեզ:

Քո Ֆանուդյան

193... թ. դեկտեմբերի 8
Ս և ա ն.

* * *

Հետո յես կարդացի Ֆահրադյանի մյուս համակները՝ Յերևանից դրած, բայց և վոչ մեկը չբավարարեց իմ հետաքրքրությունը:

Յես շատ վնասերից և դատալիս վնասերից համարում վերոհիշյալ համակներին և գրվել են վերջին համակից չորս ամիս հետո:

* * *

Սիրելի՛ Ոսյան

Նորից դարուն ե բացվել, և հաղթանակ ե բերել այն դարուն:

Թշնամուն մատնում են ապացույցները և նա մոնչում ե անողնաշարն վազրի նման:

Շատ հասարակ լուր պիտի հայտնեմ, վորին յես ապաստում եիս դրեթե ամեն ոք:

Ինժիներ Լալայանը ձերբակալվեց:

Շենքի կառուցման աշխատանքներից յերեք ամիս հետո: Նրա ձախակողմյան ֆունդամենտը իջնում ե, և լոկոր պատերի մեջ համարյա քոսաջ են գալիս վտանգավոր ճեղքվածքներ:

Հիմա շինքն անպետք են դառել և շուտով կքանդեն:

Ձերբակալված են նաև Լալայանի կենտրոնական գործակիցները, յես նվեր և գովասանք ստացած ինժիներ-տեխնիկական կոմիտեյի կողմից:

Յերևակալիր՝ բանվորների վրդովմունքին չափ չկար:

Մեկ առ մեկ մոտենում ելին ինձ և ամենայն ուժգնությամբ սեղմում ձեռքս:

— Ընկեր Ֆահրադյան, իսկական դոչադ ես...

— Արա, բա եդ սրիկան չեր հասկանում...

— Խի՞ չեի հասկանում... Նա ել եդ եր ուզում, ելի...

Ու այսպես անվերջ:

Այժմ յես հանդիստ եմ: Բայց վոչ սրտով: Իմ սիրտը վկայում ե, վոր թշնամին դեռ անձնատուր չի յեղել ու նա դեռ գործում ե մեր շինանալույթյան լուրը ֆրոնտներում:

Մնում ե պալքարել և պալքարել լալլչեիկյան տոկունությամբ:

Սիրելի՛ Ոսյան. խոստացել ելի գալ, բայց չեմ կարող:

Նեհ, սիրելիս. յերկաթի ու քարի կոճվ կա դեռ, ու յես անհաճախ պետք ե կռվեմ մինչև հաղթանակ: Համբուրում եմ:

Քո Ֆանուդյան

193... թ. մայիսի 12
Ս և ա ն.

* * *

Վերջացրի:

Դրսում լուսերն առատ ելին, սենյակում ծանրացել եր մութը:

Վեր կացա, սեղմեցի երեքտրակաւն կոճակն ու
սենյակը լուսավորվեց: Կանգնելով բաց պատուհանի
առաջ, յես մի պահ տարվեցի մտքերով: Ինձ թվաց,
թե փողոցով հոսող հարլուրավոր գլուխներէ միջից,
դեպի վեր ձգվեց սալտակ մի եկրան ու եկրանի վրա
յերևաց աչն կրակոտ տղան: Հետո՝ լեռներ, ծովակ, ու
ծովափին բարձրացող նոր, խորհրդալին քաղաք: Այն
տղան, իմ մանկութեան ընկերը, քալում ե պա-
տերով, ճակատին խոհեր ունի... ձեռքերը մեկնել և
հարլուրներին ու կառուցում ե...

Իջնում են մուրճերը ծանր, ու պատերը յեղնում...

Շառաչելով ընկավ եկրանը:

Մի ուժգին հարված իջավ ուսիս ու սթափեցրեց
ինձ:

Յես վրդովված հետ նայեցի:

Ուրյանը լեկել էր:

1930 թ. Լեւինական:

«Ա Ր Մ Ե Ն»

1.

Կես դիշերն անցել էր:

Անձրեղ շրփալով թափվում էր, ծեծում տանիք-
ներն ու փողոցները և առվակներ կաղմելով՝ խոխո-
ջում էր փողոցներով:

Թրջված կառապանը յերեսաները քաշեց, և
կառքը կանգ առավ մի լուսավոր տան առաջ: Կառքից
դուրս գալով յերկու առույգ յերիտասարդներ՝ աշխա-
տում ելին վար բերել ինչվոր թանգագին բեռ, յերբ
տան դռները բացվեցին ու շեմքում յերևաց մի գե-
ղեցկադեմ կնոջ կերպարանք: Կինը ճգնում էր վորոշել
անժամանակ հյուրերի ով լինելը, բայց մութն էր, նրա
աչքին միայն ստվերներ ելին շարժվում: Մինչ այդ,
յերիտասարդներն իրենց ձեռքերի վրա մի կիսաշունչ
դիակ առած՝ անձայն դեպի դուռը քայլեցին:

Կառքը դնաց: Կառապանը, ասես, դժգոհ տեղա-
տարավ անձրեղից՝ մտրակը ճոճեց ողում, ու ձիերը
թռան:

Դռները մոտ կինը սոսկումի ձիչ արձակեց և հետ
դնալով՝ դեմ յեղավ պաաին:

Հետո մի վայրենի թռիչքով հարձակվեց դիակի
վրա, դրկեց նրա արյունոտ գլուխը, սեղմեց կրծքին,
հորից բաց թողեց, նորից գրկեց ու այսպես անվերջ:

Կիսառենց լերիտասարդը նրա ամուսինն էր։ Գլուխը կապած էր սպիտակ թաշկինակով, վրն արդեն կարմրել էր։ Դեմքն ամբողջովին ծածկված էր լերդացած արյունով ու ցեխով։ Սուիվ լեկած մազերից դեռ կաթկթում էր անձրևաջուրը։ Անժառնոթ լերիտասարդները մի կերպ հանգստացրին վշտահար կնոջը, շտապեցին նրան լվանալ ամուսնու դեմքն ու փոխել զգեստները, իսկ հետո նրանցից մեկը դուրս յեկավ։

Մյուս լերիտասարդը կնոջ հետ միասին ուշքի բերին վիրավորին, մաքրեցին ու պառկեցրին անկողնու վրա։ Յրբ այս ամենը վերջացել էր, կինը մի խղճալի և հարցական հայացքով լերիտասարդին նայեց, տեսա հարցնելիս լինել, թե ինչ է սա։

— Փողոցում դուանք... — շտապեց հայտնել լերիտասարդը։

— Դրողը տանի, ինչ կլինի, լեթե չհանդիպելինք...

— Իսկ ի՞նչ էր պատահել...

— Սատանան դիտե... յերբ ծովեցինք այդ փողոցը, ինչվոր խուլ հառաչանքներ հասան մեզ... մոտենում ենք և ի՛նչ, Արմենյանը... արյունը լճացել էր նրա շուրջը... վերքը գլխից էր. իսկույն փաթաթեցինք, անձրևը թափվում էր ու թափվում, իսկ նա վիրավոր թափալում էր ցեխերի մեջ...

Թվում էր թե այս պատասխանը պետք է բավարարեր Հրանդին. սակայն նա ավելի տառակոսանքի մեջ ընկավ։ Ախր ի՛նչու, ճվ էր փորձաքնի հեղինակը, այդ բոլորը մոթ էր նրա համար։ Արմենյանը սառն ու անթարթ աչքերով մերթ կնոջն էր դիտում, մերթ ընկերոջը։ Նա կորցրել էր իր գիտակցությունը։ Դեմ-

քը դուռնառ էր, մեղրամոմի պես դժգույն և հայացքն անորոշ։

— Վորտեղ եմ... կարողացան շնջալ նրա շրթերն ընկրել։

— Ձեր տանը, Հրանց ջան...

— Հը՞մ, մեր տանը...

Նա հառաչելով գլուխը շուռ տվեց և վերմակը քաշեց գլխին։ Նրան թվում էր, թե դեռ հարվածում են իր կողերը, գլուխը, ինքն ուղում է դիմադրել, ազատել մի բան, բայց հստակա՞ծները ջլատում են նրա ուժերը։

— Ձեմ տա... չեմ տա... — բարձրաձայն դուռաց հիվանդն ու նստեց տեղում։

Նրան պառկեցրին։

Առ ժամանակ սենյակում իջավ ճնշող լուռ թլուս։ Միայն պատուհանի տակ անձրևն իր ձանձրուլթի թմրուկն էր խփում։ Ձուրը լերիզներով ծորում էր ապակիներից և լճանում լուսամուտի դռգում։

2.

Արմենյանը գառանցում էր, դեմքը՝ ծամածռում։ Գլուխը սաստիկ ցավից տրաքվում էր։ Հետզհետե նրա դուռնապ դեմքը կարմրեց. տաքացավ, աչքերը միծալան։ Շնչում էր անհամաչափ, լերբեմն խուռացնում։ Ի՛նչ արին ախր, Սարտակվեց նրա ամիսների աշխատանքը։ Ամիսներ անընհատ գիշեր ու ցերեկ նա աղքատ էր, գլուխը պաթեցրել այն մեքենայի վրա, իսկ այսօր խորտակվեց. դուցե ընդմիջտ...

Ո՛ր, վորքան էր վողկորված նա իր գլուտով։ Մուռացել էր իր անձը։ Նիհարել էր, կորցրել առողջու-

թյունը: Ամեն որ լսում էր կնոջ նախատինքը: Ամեն որ կինը լերեսին եր տալիս, վոր այդ փայտի կտորները նրան խելագարության կհասցնեն: Իսկ լերը Արմենյանն այդ կամ այն մասը հաջողությամբ գետեղում էր մեքենայի վրա. իսկույն յերեկայի ուրախությամբ դեպի կինն էր վազում, գրկում, համբուրում:

— Հրեշ ջան. հաջողվեց...

Իսկ կինը, թեև ներքուստ ուրախ, բայց արտաքինից միշտ մի տեսակ անտարբերություն էր ցույց տալիս դեպի ամուսնու գործը:

— Չէմ կարծում, վոր բան դուրս գա...

Այս ամենը մազաչափ անգամ չէր վշտացնում Հրաչին: Նա նույն ուրախությամբ, նույն համառ ջանքերով շարունակում էր իր գործը: Նա հաստատ համոզված էր իր ուժերի վրա:

— Իսկ միջոց...

* *

Նրան դրին անկողին: Նորից լուծյալն էր տիրեց սենյակում: Յերը կտրվում էին հիվանդի գառանցանքները, լսելի էլին լինում տիկին, Հրանուշի հեծկըլտոցները: Իսկ հետո յերեկան զարթնեց և սկսեց ճչալ բարուրում: Կառքը բժշկին հասցրեց: Ներս մըտնելով՝ բժիշկը հանեց վերարկուն, գցեց աթոռին, հետո ակնոցները սրբեց ու մոտեցավ հիվանդին: Նա խորազնին կերպով դիտեց զլսի վերքը, դեղ գրեց ու կապեց:

— Ուղեղի թեթև ցնցում, — հայտարարեց բժիշկը, — բայց վտանգը քիչ է... Հիվանդին հանգստություն և հարկավոր:

25

Այսպես անցավ մի անորոշ ժամանակ: Արմենյանի ցնցումները դադարեցին: Նա դադարեց նաև դառանցելուց: Բժիշկը մի անգամ ևս այցելեց ու դուրս գնաց, Հրաթեշտ ավին նաև յերկու յերիտասարդները. հանգստացնելով կնոջը:

— Անջնաս ե, կանցնի...

— Հանգստացե՛ք տիկին...

Յերեկան քնեց: Հրանուշը չէր համարձակվում շարժվել, ասես՝ վախենալով խզելահասվոր լուծյալն:

Դրսում քամին շարունակում էր բարձրանալ թաթերին ու լուսամուտներից նեղս նայել: Անձրեաշուրը ջրատար խողովակներով տանիքներից մայթերին էր խշշում ու փորում քարերի կողերը:

Գիշեր էր: Ծառերը մրսում էին անձրևոտ գիշերում:

* * *

3.

Ինչպես պատահեց այս:

Յերկու որ առաջ գործարանի ինժեներ վարդան Սիսակյանը ցանկություն էր հայտնել տեսնել Արմենյանի գլուտը: Պատահարի նախընթաց յերեկոյան Հրաչյա Արմենյանը տուն գալով, շտապով, առանց նույնիսկ աշխատանքային շորերը փոխելու, վերցնում է իր հնարած մեքենայի կմախքն ու դուրս գնում: Կնոջ հարցերին նա պատասխանում է. —

— Շուտով կգամ:

Յերեկոյան թեյը վերջացնելով, ինժեներ վարդան Սիսակյանն ընկղմել էր փափուկ բազկաթոռի

25

մեջ և քթածակերից դուրս ելին տալիս ծխի վոլորապտույտ քուլաները: Նա առանձնասենյակում մենակ էր: Սեղանի վրա կախված էր կլեկտրական լուսառատ լամպը, վորի վրա նստել էր հախճապակյա կապտագույն լուսամոխոփը:

Առանձնասենյակի դուռն անհամարձակ ճռռոցով բացվեց, ու շեմքում չերեաց Հրաչյա Արմենյանը՝ աշխատանքի հագուստներով, թևի տակին ինչվոր բան: Նա կամաց քայլերով ռուջ չեկալ: Սիսակյանը ձեռքը տարավ ակնոցին, ուղղեց այն և ժպտաց:

— Հը՛ր, լեկա՞ք տղաս:

— Այո, լեկա:

— Հույսով եմ, վոր բերել էք...

— Այո:

— Շատ ուրախ եմ... նստեցեք խնդրեմ: Տվեք այս կողմ ձեր «զավակին»... գիտե՞ք. լուրաքանչյուր ստեղծագործություն մարդու զավակն է, բառիս բուն իմաստով: Այդ իսկ տեսակետից չես հուսով եմ, վոր կշնորհավորեմ ձեր հաջող «ծննդաբերությունը»: Սիսակյանը լիաթոք ծիծաղեց, չղաղարելով շեշտակի հայացքներ նետել գյուտարար յերիտասարդի վրա: Նրա ծիծաղն ասես բնագդարաբ Արմենյանին անցավ, վոր և թեթևակի ժպտաց:

— Այսպես չի՞, տղաս...

— Այդպես և:

Ինժեները թողեց խոսակցությունն ու անցավ գլուխի գննմանը: Նա շուտ-շուտ այս կամ այն մասի վերաբերյալ հարցեր էր առնում, վորին պատասխանում էր Հրաչյան մոծ վոգևորությունը:

— Այս մասի վրա, լերկու ամիս եմ չարչարվել...

Հրողը տանի, քրտինքը բարձրանում էր, խեղդում ինձ... տեսե՞ք, վորքան փոքր է անիծվածը և վորքան շատ տանջանք է պատճառել ինձ...

— Այդպես տղաս. միթե սալ հնարին ավելի հեշտ չի՞ չեղել, քան թե փոքրիկ կարի մեքենան. տեխնիկան, տղաս, առաջ է վազում, հղկում է մարդկանց սապատները, ստիպում է մարդկանց փոքրանալ և քայլել իրերի հետ վոտք առ վոտք... Այդպես է տղաս...

— Այդպես և:

Յերկուսն էլ լռեցին: Արմենյանն անհուն հըրճվանքի մեջ էր, Վերջապես՝ նրա ամիսների չարչարանքն ապարդյուն չանցավ: Այն հույսը, վոր իր գործի հետ էր կապում Արմենյանը, այսօր արդարանում էր, և մի գիտե վաղվանից հարյուրավոր ձեռքերի փոխարեն իր «Արմեն»-ը չի՞ կարկաչն յերկաթի մեքենաների վրա:

— Յերևակայեցեք, ընկեր ինժեներ, վոր սիրտս մրմուռում էր, չերբ տեսնում եյի այն չարքաշ աշխատանքը, վոր բանվորները ձեռքով եյին կատարում: Տեխնիկան, ասում եք, ինժեներ, ուղղում է մարդկանց սապատները: ստիպում է նրանց քայլել իրեն հետ վոտք առ վոտք: բայց մարդիկ հետ են մնում, ինժեներ... միթե այն մեքենան հնարողը չգիտեր, վոր այսօր իր մեքենան հետ է մնացել տեխնիկայից, վոր իր մեքենայի վրա ձեռքի աշխատանքը պետք է փոխարինվի, այ, սրանով...

Վոգևորված յերիտասարդի դեմքը բոցավառված էր ուրախությունից: Նա խորադնին կերպով հետևում էր ինժեների բոլոր շարժումներին և այնտեղ, վորտեղ

անհատականալի յեր Սրսակյանի համար, նա հաճույքով տալիս եր իր բացատրութիւնները:

«Այտումատի» կմախքը դիտելուց հետո, ինժե- ներն ուզեց նրա գծագիրը: Մի քառորդ ժամ ել գծա- գիրը դիտելով՝ Վարդան Սրսակյանն ուղղվեց՝ բազ- կաթոռում և ակնոցները հանելով՝ առավ ձեռքերի մեջ: Նա, ասես, չհավատարով իրականութեանը, մի չափող հայացքով տնտղեց Արմենյանին ամբողջովին և դար- ձավ նրան:

— Ի՞նչպէս եք անվանում ձեր «զավակին»...

— «Արմեն»... — պատասխանեց Արմենյանն ու հետո ավելացրեց:

— Ազգանվանս սկիզբն ե...

— Ձեր «Արմեն» ը, տղաս, իսկական Արմեն և. դովում եմ...

Թվաց, թե անկեղծորեն արտասանեց նա այս խոսքերը, սակայն կողմնակի մարդը նրա ձայնի մեջ և՛ նախանձ կնկատեր և՛ հեղնանք: Կողմնակի մարդն իսկույն կնկատեւ, թե ինչպէս մի բոպելում Սրսա- կյանի դեմքի վրա յերկացին չարութեան կայծեր, վո- ռոնք միախառնվեցին հեղնանքի թուլնի հետ:

Բայց ինժեներն այն մարդկանցից եր, վորոնք մինչև վերջն ել իրենց ներքին ապրումները չեն մատ- նում: Ընդհակառակն, նա Արմենյանին խրախուսեց, նրան բնորոշեց, վորպէս սոցիալիզմի գործը հեշտաց- նող մարտիկի և խոստացավ, վոր ինքն ամենաջերմ պաշտպանը կլինի, յերբ այդ գյուղը քննվի գյուղա- րարների բյուրոյում:

— Գովում եմ ձեր հնարագիտութեանը, տղաս...

Նորից կրկնեց ինժեներն ու սեղմեց Արմենյանի ձեռքը:

Յերևակայում եք մի այնպիսի ուրախութիւն, վոր մարդու աչքերը բոցերով ե լցնում ու դեմքը վո- ղողում լուսի պայծառ շողերով, ճիշտ այդպիսի դրու- թեան մեջ եր Հրաչյա Արմենյանը:

Մի ակնթացթում նրա աչքերի առաջ պատկե- րացան հազարավոր մեքենաներ, վորոնց վրա ոժտն- դակ կերպով իր հնացած մեքենան ե բանում: Այդ մեքենան կոչվում ե «Արմեն»: Այդ մեքենան ամխ- ների տանջանքի արդշունք ե: Այդ մեքենայի շնորհիւ աշխատանքն ընթանում ե արագ, շատ արագ: Այդ մեքենան Հրաչյա Արմենյանի գյուղն ե: Նա զրկանք- ներ կրեց, կորցրեց իր առողջութեանը, պիշերները զառանցանքի մեջ ընկավ, չքեց: Բայց այսոր այդ բոլորը նսեմանում են նրա հաջողութեան առաջ, չե՛ վոր նա հասել ե իր նպատակին: Նա հուշտով ե, վոր գյուղատարարների բյուրոյում կընդունվի իր գյուղը, վոր շուտով հազարավոր ձեռքերի աշխատանքի փո- խարեն, կդառնա իր «Արմեն»-ը

Արմենյանը յերախտապարտ հացեքով ինժեներ- րին նայեց՝ և ասպա ցտեսութեան ասելով դուրս գնաց:

Փողոցներում վազուց եր, ինչ վառվել ելին լույ- սերը:

Դանդաղ քայլերով դնում եր Արմենյանն ու մըտ- քերի ծանրութեան տակ չեւ ել զգում, թե քայլում ե:

4.

Գյուղատարարի դուրս գնալուց հետո Վարդան Սի-

սակյանի մշտաժպիտ դեմքը փոխվեց, դաժանացավ և ուռնգեցրը լալնացան. նա վերցրեց ծխախոտը, վառեց, հետո ծխի քուլաները վոլորվեցին նրա գլխավերևում, լալնացան ու արեհեր գլուխը կորցրին գորշադուլն մշուշի մեջ:

Ահա յոթերորդ ծխախոտն է վառում: Նա, զայրացած, վոտքը խփեց հատակին ու վեր կացավ: Համաշտի քալիերով միջանի անդամ քալեց սենյակում ու նորից ընկավ բաղկաթոռին:

Նրա դեմքի արտահայտությունը փոխվում էր շուտ-շուտ, ասես կրծոտելիս լինեք իբր սեփական սիրտը:

— Հա, հա, հա... դյուտեր են հնարում, դյուտեր են հնարում... ամերիկյան տեխնիկան չի բավականացնում օրանց, ուզում են տարիներն ամիսների տեղ անցկացնել...

... Վաղը կընդունվի քո գլուխը հա... կտեսնենք... այդ կտեսնենք, մենք, ինժեներներս չենք սիրում կատակներ անել... կտեսնենք...

Թվում էր, թե Սիսակյանը բոլորովին կորցրել է իրեն:

5.

Մի արտասովոր իրարանցում ճաշողների ուշադրությունն իր վրա բեռեց ճաշարանի հեռավոր անկյունում սեղաններն իրար խառնվեցին, շշեր թռան ու փսփսներ, հետո լերկու անձնավորություններ միմյանց բռնցքահար անելով գլորվեցին հատակին:

— Շան վորդի...

— Սրիկա...

30

— Յես քու...

— Յես քու...

Բանվորներն շտապեցին միջամտել Նրանցից մեկը. վոր առնական ուժի տեղ մարդ եր, իսկույն բաժանեց կովոդներին և ամեն մեկին մի կողմ հրեց:

— Շան վորդի «լիսիկներ»...

Այդ պահին ճաշարան մտավ ինժեներ Վարդան Սիսակյանը: Տեսնելով այդ, նա ժպտաց քթի տակ և արագ քալիերով դեպի այն կողմը դիմեց:

— Սա ի՞նչ է... ի՞նչ եմ տեսնում, տղերք... Հայրական հանդիմանությունը դիմեց նա յերկու կովոդ բանվորներին:

— Ամոթ է... ամաչեք...

Շարունակեց իբր մեղմ հանդիմանությունն ու չերկուսի ձեռքերից ել բռնելով՝ քաշեց մի գատարկ սեղանի մոտ:

— Հիմա չես սբանց կըարիշացնեմ... ծիծաղկոտ տալով նա շրջապատի բանվորներին, վորոնք արդեն ցրվի էյին գալիս: Սեղանի մոտ Սիսակյանը ծխախոտ առաջարկեց յերիտասարդներին, վորոնք, առանց քաշվելու վերցրին մի մի հատ և իրար խեթ-խեթ նայելով՝ վառեցին: Հետո Սիսակյանը գլխով նշան արավ: Յերկու գլուխները միացան նրա գլխին:

Նրանց մեջ տեղի ունեցավ վայրկենական խորհրդավոր մի խոսացկություն:

6.

Ովքեր ելին այդ յերիտասարդները, Թերես հարկ կա չերկու խոսքով ծանոթացնել նրանց՝ ընթերցողների հետ: Սբանք իրենց խուլիզանական արարքների

31

համար գործարանի բանվորների կողմից ստացել էին «ԼՈՆԴՈՆԻ ԼՓՐԻԿՆԵՐ» մականունը: Յեթե կարիք եր ինում հիշելու մեկն ու մեկին, նրանք ասում էին «առաջին լիբրիկ» կամ «չերկրորդ լիբրիկ»: Մենք էլ այդպես կոչենք այդ լիբրիկներին:

Բայց եմ անում եկրանը, վորի վրա դուք պետք է տեսնեք իսկական «Լոնդոնի լիբրիկներ»-ին:

Գիշեր եր:

Լուսինն իր կավճագույն շողերը սփռել եր ներս հող քաղաքի վրա:

Հեռավոր արվարձաններից լսվում էին շների հատ ու կտոր կլանչոցներ, իսկ հետո տիրում եր լուսթյուն:

Հեռու, հեռու քարձրագիր պատերին բաղխվելով՝ արձագանգ տվեց գործարանի սուլիչը: Յերրորդ հերթն ազատվում եր աշխատանքից: Գործարանի շրջապատն ընկավ ուրախ լեռ ու զեռի մեջ: Այդ էլ լռեց: Գողաքում երեկտրոկայանից ծանր փնչոցներ էին լսվում: Մի յերիտասարդ բանվորուհի անցավ ծառուղին և դուրս յեկավ գործարանի բակից: Նրանից մոտ հիսուն քալ հեռավորության վրա քայլում էին մեկ նախածանոթ «լիբրիկները»: Նրանք ծիծաղում էին անկանոն բարձրաձայն ու յերբեմն էլ անպատկառ խոսքեր շարտում առջևից քայլող աղջկա հասցեյին: Աղջիկը շուտ շուտ շուրջն եր նայում, յերևի փրկության համար մի կողմակի անձնավորություն փնտրելով: Նա ուզում եր զառնալ, ապտակել յերիտասարդներին, բայց քաջությունը չեր ներում, նա ուզում եր արագ քայլեր, բայց ճանապարհը յերկար եր ու լուռ և հանապարհի վրա մութն եր:

— Անուշ-ջան, մի վախի...

— Մենք բանվոր, դու՛ր բանվոր... դասակարգային տեսակետից...

Աղջիկը համարյա վազում ե: Նրա սիրտն ինչ վոր վատ բան եր դուռալում: Յերիտասարդները հասնում էին նրան: Նրանք ալլես չեյին խոսում, յերկուսի մոքով էլ նույն բանն եր անցնում: Յերբ հասել էին փողոցի ամենամութ անկյունը, աղջիկն զգաց, վոր մեջքն ողակվեց: Նա ճշած հուսահատ:

Մի անգամ Վարդան Սիսիկյանի հասցեյին թըղթակցություն եր լույս տեսել տեղեկան լրագրում: Արտաքուստ վոչ վոք չեր կարող նկատել, վոր թղթակցությունը տհաճ տպավորություն է գործել ինժեների վրա: Բայց ներքուստ վրեժխնդրություն բորբոքող կայծն այրում եր նրա սիրտը: Նա վորոչեց անպայման վրեժխնդիր լինել թղթակցից, թեև դժվար եր գիտենալ նրա ով լինելը: Այնուամենայնիվ ինժեների վորոշումն իկատար ածվեց մեկ նախածանոթ «Լոնդոնի լիբրիկների» ձեռքով:

Արսեն, Սենո, մոտս յեկեք... հետևյալ յերեկոյան նրանց իր մոտ կանչեց ինժեները:

Արսենն ու Սենոն գնացին:

— Գտել եմ... պետք է... հասկանում եք:

Յե՛վ ինժեները բոռնցքը ցույց տվեց: «Լիբրիկներից» մեկը մի կողմ թքեց սպառնալից: մյուսը՝ մյուս՝ կողմ, ի նշան համաձայնություն, անուհետև ամեն մեկը հնգական ուրբի ստանալով ինժեներից՝ ուղևորվ առաջ անցան:

Հետևյալ առավոտ թղթակցին արշունովա դեմքով հիվանդանոց տարան:

Ահա այս «հերոսների» գլուխներն էլին, վոր միացան Վարդան Սխիկյանի գլխին ճաշարանում:

8.

Վայրկյանական խորհրդավոր լուսթյունից հետո Սխիկյանը, նախ՝ մեկի և ապա՝ մյուսի ասիերի մեջ սահեցրեց տասական ուլբի:

— Փոքր ինչ առաջ զնայց, էհասնենք,— փսփսաց նա հուշիկ:

Իրենց ասիերի մեջ զգալով փողի ներկայությունը՝ խուլիզանները յերկուսն ել միաժամանակ, ի նշան ուրախության, թքեցին հատակին և վոտքի յական:

— Ամեն ինչ ասածիս նման, հասկանում եք...

— Թքել եմ...

— Մի մուշտիով

Ու սրան, նրան հրելով, նրանք գուրս լեկան:

9.

Անձրևը մաղում եր իր ձանձրալի յերգը փողոցներում: Զրառար խողովակներից ջուրը մայթերին եր թափվում:

Մութ գիշեր եր: Մարդկային անց ու դարձը գաղարեկ եր փողոցներում:

Յերբմի մի թրջված կառք ճեղքում եր փողոցի կաշկանդիչ ցեխն ու անհետանում փողոցի ծայրամասերում: Քամին սրաբշավ տրշավում եր անձրևածեծ

քաղաքով: Անձրևի կաթիլները ըջվում էին ու ավելի թեք խիում հանդիպակած պատերին:

Սակայն բնության այս խոռվությունը մաղաչափ անգամ չեր ընկճում Արմենյանին: Նրան յերջանիկ մտքերն էին ողակել, նա ժպտում եր քամու խելագար սուլոցների ներքո: Նրա առաջ պայծառ արևի նման կանգնած եր գյուտի փալուն ապագան:

Շուտով կընդունվի նրա գյուտը: Այլ գյուտը հազարավոր բանվորների կազատի ձեռքի դժվարին աշխատանքից:

— Իսկ յեթե չընդունեն... Վհնց թե, ինչ պիտի պատճառաբանեն: Մեքենան հնարված ե, գյուտը՝ ոգտակար գործարանի համար: Վհն Վհն, բոլորովին ավելորդ ե կասկածում նա: Նորից ժպտաց և ուշադրություն չդարձնելով քամուն և անձրևին՝ մտամոլոր քայլերով շարունակեց անցնել մայթերը:

Մինչև տուն դեռ բավական ճանապարհ կար անցնելու Ո՛, այդ ճանապարհն ինչո՞ւ չի կարճանում, վորպեսզի Հրաչյան շուտ տուն հասնի և իր անսպասելի ուրախությանը մասնակից անի նաև Հրանուշին: Նա արագացրեց քայլերը: Քամու հակառակ հոսանքը ճնշում եր նրա կուրծքը:

Անձրևաջուրը յերիզներով ծորում եր նրա գլխարկից և լճանում ուսերի վրա: Քաղաքի կենտրոնը մնաց հետևում: Մութը քանի գնում, այնքան թանձրանում եր անլուս փողոցներում:

Յերբ Հրաչյա Արմենյանը մտել եր մի մութ և ամայի նրբափողոց, քամին փողոցի մոտ անկյունից նրա ախանջներին խփեց մի անավոր սուլոց: Հետո նման սուլոց՝ մյուս կողմից: Սկզբում նրան թվաց թե

դա քամու գիշերային վայուն և, բայց դեռ չէր մտորողվել չորր չերկու զարհուրելի սողկերներ ցցվեցին նրա առաջ, մթության մեջ փայլեցնելով դանակները։ Նրանց դեմքերը փաթաթված էին։ միայն չերկու զուլդ աչքեր էին պսպղում իրենց դանակներին նման։

Ամեն ինչ կատարվեց մի բոսայում և անձայն։ Նրանցից՝ մեկն ուժեղ մատներով սեղմեց նրա կողորդը, իսկ մյուսն անագին փայտով հարվածեց Արմենյանի գանգը։ Հուսահատ թափառումներից հետո, Հրաչյան թուլացած տարածվեց ցեխերի մեջ, մեքենայի կմախքն ամուր գրկած։ Այնուհետև նա վռնեց չիմացավ, դիմակավորված կերպարանքները դուրս քաշեցին նրա գրկից այնքան սիրելի «Արմեն»-ին, հետո էլ ինչպիսի թղթեր ու սուղոցով անհետացան փողոցի խալարի մեջ։

Անձրևը թափվում էր ու թափվում։

10.

Յերբ նա աչքերը բաց արավ, իրենց տանն էր։ շուրջը նայելիս տեսավ կնոջ արտասովոր աչքերը, իրեն այս ու այն կողմ շուռ տվող բժշկին և չերկու բանվոր ընկերների տխուր դեմքերը։ Սկզբում նա չէր կարողանում պատահածի մասին իրեն հաշիվ տալ, բայց հետզհետև աղոտ կերպով նա մտաբերեց այդ որվա բոլոր անց ու դարձը։ Նա հիշեց ինժեների ժպտուն դեմքն ու քաջալերիչ խոսքերը... հետո անձրևոտ փողոցը հիշեց, չերկու դիմակավորված կերպարանքները, իսկ դրանից հետո նա վռնեց չկարողացավ պատկերացնել ու միայն զգաց, վոր գլխի մեջ զարհուրելի նիզակախաղ է, ծանր և գլուխը, սարսափելի ծանր։

Ուշքի գալուց հետո նա զգաց, վոր ընդմիջտ կորցրել է իր սիրելի «Արմեն»-ին, իր չերկարատև աշխատանքի արդյունքը։

Ինչ էր մնում անել Հրաչյան Արմենյանին։ Ովքեր էին այդ մարդիկ։ Ինչու ծեծեցին իրեն, կամ ուր տարան «Արմեն»-ին, նա վռնեց չգիտեր։

Մի միտք միայն տանջում էր նրան և հիշեցնում, վոր վաղը և չերկի ընդմիջտ այլևս չի քննվելու նրա գյուղը։

Լուսանում էր.

Բժիշկը նորից ալցելեց հիվանդին ու գնաց։ Իսկ Հրանուշ Արմենյանը դեռ աչք չէր կայցրել ու վշտահար-դեմքով կծկվել էր ամուսնու գլխավերևում։

11.

Հետևյալ որը հիվանդին տեղափոխեցին հիվանդանոց։ Գլխի վերքն անընդհատ տանջում էր նրան, Բժիշկների գործ դրած խնամքը շուտով վտարեց կանգնեցրեց նրան, մի շարաթ անց՝ տուն վերադարձավ, բայց դալկահար, նիհար դեմքով ու դուրս ցցված անոթներով։

Պատահարը հուզեց գործարանի վողջ բանվորությունը։ Վոմանք կասկածում էին, վոր դեպքը պատահել է ինժեների անմիջական ղեկավարությունը և «լիքիկներին» ձեռքով։

Այս միայն կասկած էր։ Բայց վոչ վոք վոչնչով չէր կարողանում ապացուցել վոր դեպքը կատարվել է խուլիգանների ձեռքով։ Մանավանդ Արմենյանի խոսքերից դուրս եր գալիս, վոր չտրադոմեններն իրեն վիրավորել են դուրս կողոպտելու նպատակով և մեքե-

նայի կմախքը տարել են, այն ընդունելով մի թանկագին իրի տեղ:

Ինժեների դրուժյունն որոստորե վտանգավոր երգառնում: Ամենուրեք նա իր շուրջը փսփսուկներ երլում: Լրագրերում հանդես յեկան թղթակիցներ, վորոնք գործարանի աչք ծակող բացերը, փասաները փաթաթում եյին Սիսակյանի վզին: Դեպքից հետո խուլիգաններին հեռացրին: Այս բանը յեկավ հիշեցնելու Վարդան Սիսակյանին, վոր գործերը վատ են գնալու:

*
*
*

Մի որ Հրաչյա Արմենյանը նստած սեղանի առաջ՝ տեղական լրագիրն եր թերթում, նրանից փոքր-ինչ հեռու, կինն զբաղված եր յերեխային հաղցնելով: Հանկարծ Արմենյանը վեր թռավ և աչքերը չռեց: Հետո քայլեց հետ-առաջ ու նորից յեկավ նստեց լրագրի առաջ: Աչքերին չհավատալով՝ նա սկսեց կարդալ բարձրաձայն և հատ-հատ.

«Պ. Բ. Վ. հայտարարել և փաստարարների հա-կահեղափոխական մի կազմակերպութուն... ձերբա-կալված են կազմակերպության ակտիվ անդամներ, այս, այս, այս, և գործարանի ինժեներ Վարդան Սի-սակյանը».

Կարդալուց հետո նա մի պահ մնաց շվարած: Հետո կամաց-կամաց նրա դեմքին ժպիտ յեկավ:

— Այ շան վորդի... բրտասանեց նա...

— Այ սրիկա...

Այդ հալտնությունն ասես խորը քնից զարթեց-րեց նրան: Գլխում մի ազդու լույս շողաց ու անցավ: Նա մոռցվեց: Աչքերը մի կեսի հառած՝ յերկար ժա-

մանակ չեր շարժվում: Քանի մտածում եր, այնքան մերկանում եր իրականությունը:

— Այ սրիկա...

Նա յերկու բռունցքները թափով լիջեցրեց սեղա-նին: Կինը տարակուսած դեմքով նրան եր նայում:

12.

Այդ առավոտ հաղվադեպ առավոտներնց մեկն եր: Գիշերն անձրե եր յեկել, իսկ առավոտյան ծագած արևը տաքացրել եր փողոցները: Ողի մեջ կախվել եր մի անուշ թարմութուն:

Ահա այդ առավոտ եր, վոր վողջ գործարանը վոտքի կանգնեց վրդովված: Չկար մի բանվոր, վոր իր սրտում զգված չզգար դեպի ինժեների արած ստոր դավաճանությունը: Ամենքը զայրացած եյին, ամենքի դեմքին վրդովմունքն եր նստել:

— Սրիկան ըսկի ֆրասարարի նման չեր:

— Վոնց ել լավ եր ձևանում...

— Ո՞վ կարող եր կասկածել, վոր յերեսանց այդքան լավ մարդուց այդպիսի ցածր գործ կապասվի: Ու բոլորը բարկությամբ գլուխներն եյին շարժում:

Գործարկումը գործարանի բակում բողոքի մի-տինգ կազմակերպեց: Յուրաքանչյուրը դատափետում եր ինժեների և նրա գործակիցների դավաճանական քայլերը:

— Գնդակահարել...

— Գնդակահարել...

Արձագանգում եր բանվորական մասսան: Այդ մասսան աղմկել գիտե խնդալ գիտե, այդ մասսան

զայրանալ զխոն և իր կուռ շաբքերի մեջ գիտե խեղ-
դել իր դասակարգի թշնամիներին:

— Գնդակահարե՛ր...

— Գնդակահարե՛ր...

Մոնչուսն եր սևադեմ մասսան և նրա մոնչոցը
ապրտեցուցիչ եր:

Իսկ Արմենյանը: Նրա գլուտը:

Նա նորից անցավ աշխատանքի, այդ աշխա-
տանքը չէր թուլացել անգամ նրա ջախջախված գըլ-
խում:

Լենինական, տեղատիկ.

Ո՞Վ Ե Մ Ե Ղ Ս Վ ՈՐ

I

Ուշ լերեկո լեր:

Բքախառն քամին թավալում եր փողոցներում
ու թակում դռները:

Ձյունը սառել եր: Ձյան սառած հատիկները
անապատի ավաղի նման խշխշում ելին հուսահատ
և լցվում փոսերն ու դիզվում մեկը մյուսի վրա:

Փողոցները դատարկ էլին: Յերբեմն կառքեր ելին
դղրդում փողոցներում ու ձիեր դովում:

Այդ ժամայի ու ձյունաշատ փողոցներից մեկում,
մերթ ձյունների մեջ թավալելով, մերթ վեր կենալով
անցնում եր մի մաբդ, և քթի տակ ինչ վոր փո-
ղոցային լերգեր սուլում:

Նա հարբած եր:

Այդ մարդու դեմքին մի ապուշ արտահայտու-
թյուն եր նստել, վորով նա արհամարհում եր և՛ քա-
մին, և՛ ձյունը, և՛ ամալի շրջապատը: Կանգնելով մի
պատի տակ, վորտեղ բքի հոսանքն անկարող եր մըտ-
նել, նա դուրս հանեց ողու մի լիքը շիշ: Ղրեց շրթ-
թանքներին և մինչև վերջին կաթիլը ծծելով, շիշն
աչնալիս ուժգնությամբ շարտեց, վոր վերջինս նույն
վայրկյանում փշուր փշուր լեղավ հեռավոր քարերի
վրա:

— Հէյ... շան վորդիք...

— Կես գի... շէ... րին... Ես ու յարս... սոս...

Նա քալեց: Քամին դեմ ու դեմ եր նրան: Ձլան սառած հատիկները ծեծում էին նրա հարձած դեմքը, բայց նա ասես վռչինչ չէր զգում, նա հեզնում եր և՛ ձյունը, և՛ դատարկ շրջապատը:

— Յես ձեր հոգուն զուրբան կեղևիմ բիւա...

— Յես, Ես եմ... դուք ինձ...

— Լոթի աղեն խմե դը, քեֆ կենե դը... դուք ինձ...

— Հէյ, լավանդներ...

— Ու ու ու ու... ,,

Շաչում եր քամին և ցրում նրա ձախի ալիքները:

— Յես... ը՛ր...

Այս անգամ նա զլորվեց մի փոսի մեջ ու վոտները ցցեց. Քամին պտտվեց նրա շուրջը, հավաքեց ձյունն ու դիզեց նրա վրա: Նա ծիծաղեց, հետո վեր կացավ: Քալեց, անցավ փողոցները, անցավ տները: Ահա իրենց տունը, նա թակում է դուռը:

— Բաց, շան կեղև... բաց...

Նրա ներս գնալուց մի քանի բոպե հետո տանից լացի ձախեր լսվեցին:

Դուռը ձոռաց, ձնակուլով մարդը ներս մտավ:

Բարձրացավ աղմուկ. հետո իրերը փշրվեցին ու լամպը հանգավ: Տունն ընկավ մթության մեջ, լացի ձախերը չնչին կտրվում յերկար:

Այդ մարդը մեքենավար Վաչագան Մեքինյանն եր:

Կես դիշերին մեքենավար Վաչագան Մեքինյանի լուսամուտը թակեցին:

— Վաչե...

Ներսից վոչ մի ձայն:

— Վաչե...

— Ձխկում, շան վորդի... — ներսից մոմոաց Մեքինյանը:

— Ագա պոեզ ես... յիլի... Отхот... номер двести сорок третии...

— Պճեզզզ, — կես զարմացական կես հարցական դուռաց Մեքինյանը:

— Հա, պոեզ:

— Ի՞նչ պոեզ, իշու ջինս...

— Տո պոեզ, Ելի... Դաֆֆա...

— Բոհհ...

— Յելի, յելի, մի քնի...

— Բոհհհ...

Մարդու փոտնաձայները հեռացան լուսամուտից: Նրա գնալուց հետո Մեքինյանն ինչպես վոր յերեկոյան ընկել եր հատակին, այնպես ել յերկար ժամանակ չշարժվեց: Հետո թոնթորալով վեր կացավ, նորից ծեծեց կնոջն ու յերեխաներին և դուռը յեկավ, տունը թողնելով լացի ու իրարանցման մեջ:

Դրսում քամին դեռ չէր դադարել: Արշավում եր անսանձ ու սուլում, Վաչագան Մեքինյանի ուշը վրան չէր: Ողու ազդեցութունը դեռ թարմ եր նրա գլխի մեջ, բայց ամեն ինչից յերևում եր, վոր նա ջանք եր զործ դնում ջնջելու այդ ազդեցութունը:

Նրա քալերը կարկամ էին: Գլուխը պտուրտ եր

գալիս, իսկ աչքերի առաջ վառ մի առարկա կայուն գիւղ չուներ:

Նա գնում եր կայարան: Գնացքն սպասում եր նրան:

III

Մեքենավարը չկար:

Արգելավարները դժգոհում էին, վոր մեկի յերեսից իրենք ստիպված են ժամերով ցրտի տակ մնալ:

Մեքենավարի ոգնականն ստուգեց շոգեմեքենան, ամեն ինչ վերջացրեց և հենվելով լուսամուտին՝ ընկավ անհամբեր սպասումի մեջ:

Գիշերվա կիսից անցել էր, Գնացքն ուշանում եր:

Կայարանի հերթապահի համբերությունն էլ հատա՛: Այն է՛նա պատրաստվում եր ուրիշ մեքենավար կանչել տալու, յերբ լերեաց Մեքենայանը:

Վերջինս աշխատում եր չցուցանել իր հարբած լինելը: Քայլում եր ուղիղ, հաստատ, կամ գուցե աչկա եր յերևում, վորովհետև մութն եր, իսկ խոսելիս դեմքն հակառակ կողմն եր թեքում:

— Ընկեր Վաչե, շատ եք ուշացել...

— Բան չկա:

— Վհնց թե, պատասխանատու յեք...

— Ծո լավ դե: Մարդ ենք ելի, որքմ թեղ կուգանք գը, որքմ՝ ուշ...

— Ախր չի կարելի...

— Լավ, ատիտ տուր...

— Սա սիմուլանտություն է...

— Ե՛հա... ուշացել եմ ախպեր... հիմի ի՞նչ կսես գը... կոնսմ հետ ուշանա... ըշտա եղածն եղած է, քանի շատ խոսես, ենքան ուշանամ գը...

Ու հսպասելով՝ դեպի շոգեմեքենան քայլեց:

— Սրիկա... Խրա հետեից զայրացած գոչեց հերթապահը:

Բանի մի բույնից շոգեմեքենաը սուկեց: Վաղուհները շարժվեցին և ուսերը կծկվեցին տառնյակ անիվների ներքո:

Գնացքը հեռանում եր:

IV

Ճանապարհին Վաչազան Մեքենայանի դուրթյունը ծանրացավ: Գյուլան սկսեց ցավել, ձեռքերը թուլանալ, կրծքի տակ ծակոց զգաց, իսկ փոքր ինչ անց՝ սիրտը թափեց: Ողու գարշահոտն անտանելի լեր: Մեքենայանի աղիքները գալարվում էին ցավից: Դեմքը, վոր առաջ յերկաթի նման խճուխտ եր, այժմ՝ դժգուհեղ եր, դեղնեղ:

— Վաչե, դու հարբած ես... հարցրեց ողնախանը:

— Չե, վե՛վ կսես... փորձեց ստել Մեքենայանը:

— Հենց ինքը ես ապացուցում:

— Լոթիանա ըսեմ... խմել էլի... յիս փորս...

Այն ժամանակ դեկն այս կողմ տուր...— վրձնաբար հայտարարեց ողնականն ու շտապեց անցնել զեկի մոտ:

Մեքենայանն արհամարհանքով հրեց նրան:

— Գործիդ եղի...

— Բայց կարող ես փորձանքի բերել մեղ...

— Յես տղամարդ հալո՛վս վոր փորձանքի կգամ, դու ինչի՞ չպիտի գաս, լակոտ...— արհամարհանքով

նետեց Մեքինյանն ու փորը բռնած՝ կծկվեց պատուհանի մոտ: Գնացքը կատաղի թափով առաջ էր վազում: Մեքենավարի մաքից յեղել էր, վոր կայարանին էն մոտենում, վոր հարկավոր է թափը դանդաղեցնել:

— Կայարանում կհայտնեմ... նորից խուսեց ողնակա՛նը:

— Ի՞նչ...

— Ասում եմ՝ կայարանում կհայտնեմ, վոր դու հարբած ես...

— Ա՛ռ քեզ հարբած...

Այս առերժ վաչագան Մեքինյանը ձեռքի բանալին ուժգնություն դեպի ողնակա՛նը նետեց: Վերջինս արհուրած քաշվեց, վորից հետո չեղկաթիթա բանալին շառաչելով վերեց լուսամուտն ու դուրս թռավ:

— Յես քո հոր...

— Սրիկա... կործանվեցինք... կայարանը... սիմաֆորը փակ է... դանդաղեցրու...

Գնացքը թռչում էր սրընթաց:

Շողմեքենան ավեց աղետի ազդանշանը: Բաշվեցին բոլոր արդեյա՛կները, բայց իզուր: Մինչև կտրա՛ն մնացել էր հաբուր քալլ, այնինչ դնացքի թափը քանի գնում, այնքան սաստկանում էր:

— Ու ու ու ու...

— Ու ու ու ու ու...

Գնացքը փախչում էր: Ահա անցավ սիմաֆորը, ահա կայարան... գծերը լիքն են...

Մեքենավարի ոգնակա՛նը քաշում էր սուլիչի ձողն, ու սուլում էր շողեկառքը, և ոգնություն հայցում: Մեքինյանի դեմքին գույն չեր մնացել, նա մեկ զեկն էր քաշում, մեկ՝ դուրս նայում... նա վճռել էր այդ ուղը մեռնել...

— Ու ու ու ու...

— Շախկ... շախկ... շախկ... շախկ...

Մի վայրկյանում կայարանը շուռ չեկավ, առարկաներն ընկան, մարդիկ վազեցին, ու շողեկառքեր խփեցին իրար ու բառաչեցին չեղա՛ չեղաթիթա ցուլեր: Ճշացին մարդիկ... կամ թռան...

Ընդհանուր սարսափ: Ամեն ինչ վերջացավ:

Գնացքները խորտակվեցին: Աղետարը սուլոցներ բարձրացան ու դաշտերը՝ դոփեցին:

Իրարանցում:

V

Լուսանում էր:

Գիշերվա քողի տակից չեղավ արևն ու ժպտաց:

Դաշտերի վրա գորշագույն մշուշն էր նստել:

Լուսանում էր:

Յեկան մարդիկ ու աղետի վայրը գիտեցին:

Յեկան ոժտնդակ գնացքներ, չեկան մարդիկ:

Մեքենավար վաչագան Մեքինյանի բզկտված դիակը գտան ուղիների վրա ցիրուցան լեղած: Արյունը լճացել էր ուղիների մեջ ու սառել: Վոչնչից չեր կարելի տարբերել, վոր մեռնողը մարդ արարած էր, միայն քամին էր ճանաչել այդ մարդուն ու քշել տարել մի մազութոտ գլխաբեկ:

47

Մեքենավարի ոգնակներն գտան վերավոր, ձախ
վատքը՝ ջախջախված: Նա գունատ էր, դժգույն:

Հետո արգելավարներ գտան վերավոր, հետո՝ վա-
զոններ ջախջախված, հետո սելսեր տեսան լայնացած,
արյունոտ:

Լուսանում էր:

Արևը ձյունապատ սարկից ներքև նայեց:

1931 թ. հունվար

Լենինական.

ՀԱՐՎԱԺԱՅԻՆԸ

I

Ցուրտ էր:

Քամին ձյունի սառած հատիկներով ծեծում էր
նրան ու կատաղի վռնոցով սլանում դեպի փողոցնե-
րի հեռավոր ծայրամասերը:

Նա մի դեռահաս աղջիկ էր՝ հաղիվաթսնութ առ-
բեկան: Դեմքը թաղցրել էր կիսամաշ վերբրկուր ոձիքի
մեջ և արագ քայլերով ճեղքում էր ձյունախառն քա-
մու հոսանքը:

Թեքվեց վերջին փողոցը և ներս մտավ բանվո-
րական ակումբի լուսավոր դռներին:

Ակումբի հանգստասրահը դատարկ էր: Միայն
մի քանի լերիաասարդներ դեռ շրխկացնում էին իրենց
նարդիները: Նա, ասես, դժգոհ այդ դատարկութունից՝
շապա քայլերով դուրս յեկավ միջանցք, ուր նրան
հանդիպեցին ընկերուհիները:

— Ուշանում ես, ընկեր.— ժպտալով ասաց նրան-
ցից մեկը:

— Չլինի սկսվել ե:

— Դեռ չե, բայց կսկսվի շուտով:

— Հարցը նրա մասին ե:

— Պլանների... դե իհարկե՝ դրանից կարևոր թն-
կա հիմա.

— Ամոթ ե, սուղակի ամոթ...

Մեջ ընկավ մյուս լերիտասարդ բանվորուհին:

— Ասում են՝ Յերեանի, Բագվի, Թիֆլիսի բանվորները լինում են վատ կարծիք ունի մեր մասին: Բոլորի աշխատության կենտրոնը մենք ենք, բոլորը նախապես մենք են խոսում մեր մասին:

— Իհարկե... մեջ մտավ մյուսը:

— Դեռ անցյալ լեռամայակին տասներկու տոկոսով թերակապարում ունեցանք. խոստացանք այս լեռամայակին պարտքը լրացնել, այնինչ խալտառակաբար մի բան ել ավելացրինք հին պարտքի վրա... սուղակի ամոթ ե...

— Հենց այդ մասին կխոսենք այսօր, այ, այսօր,—ասավ Աղավնին, մատով ցույց տալով դահլիճը:

— Ասում են կենտրոնից մարդ ե յեկել:

— Վորտեղից

— Յերեանից:

— Պարզ լերեսով չենք նայի նրան...

Շշնջաց Աղավնին, մյուսների հետ մտնելով դահլիճ.

Ծանր վարագույրը հորանջելով վեր բարձրացավ. Դահլիճը լռեց ուղղունները փակվեցին: Բազմությունը աչքերը հառեց նախադահլիճյան սեղանին, իսկ քիչ հետո կարծես անուշի մի փոթորիկ ընկավ այդ գլուխների ծովի մեջ:

Վորտաց դահլիճը: Հինգ ընդհանուր հանդիպում վոգեկորված ծափահարությունը:

Բեմում կանգնած եր կենտրոնի քարտուղարը: Նա բարձրացրեց ձեռքն ու լռության նշան արեց, բայց ձեռքի այդ շարժումը մի նոր փոթորիկ առաջ բերեց

դահլիճում: Արդեն ընդհատվող ծափահարությունը նորից ծալր առավ:

Ինտերնացիոնալը թնդացնում եր ահումբի կամարները:

Իսկ չերբ դահլիճը հանդարտվեց, նա սկսեց իր խոսքը հանդարտ, հանդիսավոր: Եղբայրներ, աստիճանաբար հասցրեց այն ցնցող վոգեկորության, մի վոգեկորություն, վոր թափանցում եր բոլորի սրտերն ու վարակում նրանց:

— Մենք, ընկերներ, պարտք ունենք տալու, լերկրին: Այդ բարձրացող աճող յերկրին իր պարտքն ե պահանջում: Մենք հիվանդներ, թուլամորթներ չենք: Մենք կհաղթահարենք դժվարությունները. Կատարել պլանները, նշանակում ե հաստատորեն գնալ գեպի սոցիալիզմ... Մենք, ընկերներ, պետք ե արշավի յեղեններ ու վորպես ռադիկալություն, վորպես անհաղթ մարտիկներ գրավենք բոլոր դժվարամիքն ամբողջները:

— Նորից փոթորկեց դահլիճը, նորից վորտաց լերկարատե ծափահարությունը:

— Բոլորս դեպի սոցմրցում:

— Կեցցեք բոլորի՛ցն հարվածայնությունը:

— Կորչի սիմուլացիան...

Ու լողունգներ, ելին հնչում դահլիճի բոլոր ծալրերից:

— Ընկերներ... արտահատվողներ կան... հարցրեց նախագահը:

— Յես...—կանչեց Աղավնին և վեր ցատկեց տեղից:

Բոլորը դարձան դեպի նա:

Նա արագությամբ բեմ բարձրացավ և կռնդ տ-

«ամբողջովին շիկնած: Չգիտեր ինչից սկսել: Հետո վճռակտն շիկեց ճակատն ու գոչեց:

— Ամբթ ե ընկերներ... վերջ պետք ե տալ... Յես ինձ հայտարարում եմ հարվածային... հետևեցեք ինձ...

Նրա ձայնը ծածկվեց ծափերի առկ: Նա իջավ ամբիոնից ու գնաց իր տեղը:

Որինակը վարակեց բոլորին:

Բանվորներն ու բանվորուհիները հերթով բեմ ելին բարձրանում, դատապարտում ամբթալի թերա-
կատարումը և հարվածային հայտարարում իրենց, մրցման կանչում մղուսներին:

Այդ լերեկո կամքերը թափ տվին իրենց: Իսկ առավոտյն, չերբ արևը խնդաց լերկրին, և յերկիրը ծիծաղեց քաղաքների ծխաններով, յեկան այդ կամքե-
րը, յեկան հարձակման և հաղթանակի համար:

II

Որերը, վորպես կոշիկ կրունգներ, մաշվեցին ու
նոր որեր կարկառվեցին նրանց տեղ:

Աղավնին ամեն օր կես ժամ շուտ եր գալիս
գործարան: Նա վեց մեքենայեր աշխատեցնում, և այդ
վեց մեքենայի վրա ել ծածանվում ելին հարվածա-
նութլան կարիւր դրոշակները:

— Զարմանալի աղջիկ ե, անպար... հոգնել չգի-
տե, հալալ ե, ազնիվ խոսք, հարվածային առունը հա-
լալ ե նրան:

— Իսկ յեթե գործարանի բոլոր բանվորներն ել
սրտ պես լինեկին, են ժամանակ...

— Են ժամանակ «զայոշ» պլանները...

— Ճիշտ վոր եղպես ա:

Ու չկար մեկը, վոր հրճվանքով չխոսեր Աղավնու
մասին:

Բոլոր ցեխերի կարմիր տախտակներին գրվեց
նրա անունը, իսկ մի որ ել տեղական լրագրում ժպտաց
նրա նկարը, տակն ել մի հոգված՝ նրա հերոսական
աշխատանքներին նվիրված:

Մի չերեկո գործարկումը նվերատվութուններ կա-
տարեց հարվածայիններին: Աղավնին ստացավ մի
դույզ կոշիկ, մի կանացի զգեստ:

Այդ առթիվ Աղավնին խնդրեց ավելացնել իր
մեքենաներն ու հիմա աշխատում ե ութ մեքենայի
վրա:

Յեվ աշխատանքի ժամին, չերբ մազերը դուրս
եկին սողում նրա կարմիր գլխաշորի տակից, ու ջըր-
տընքի կաթիլները մարգարիտի հատիկների պես փայ-
լում ելին նրա ճակատին, նա նայում իր եր մեքենանե-
րի վրա ֆրֆուացող դրոշակներին ու ժպտում:

III

Հինգերորդ ամսին կլանեց վեցերորդը:

Գործարանի պատերին կախված տախտակների
վրա բորձրացել եր կարմիր գիծը: Պլանները կատար-
ված ելին: Գործարանի պատիվը փրկված եր, ու բան-
վորներն իրար հանդիպում ելին ժպտադեմ, պարզե-
րեա, վորովհետեւ ամեն մեկն զգում եր, վոր ինքը մի
քար ե դրել սոցիալիզմի կառուցվող շենքի պատերին:
Յերեկո չեր: Վերջալուսի բոցերի տակ հեռա-
վոր լեռների ձյունապատ գագաթները արծաթի փալլ
եկին ստացել:

Ժամացույցը խփեց վեց անգամ:

Գործարանի շէակը սուրբ բարձր, դիւժնի յերկաթի կոկորդով: Բանվորները ժրջան մեղուների պէս դուրս թափվեցին զանազան դռներից ու ցրվեցին հանգստանալու:

Բամբակի մանր կտորները ասեա անհամար սպիտակ թիթիռներ լինելին, վոր թեթեւութամբ նստել էյին նրանց ուսերին, գլխարկներին ու կարմիր գլխաշորերի վրա:

Աղավնին ազատվելով աշխատանքից, աշխույժ քայլերով դեպի գործարկումի գրասենյակը դիմեց՝ պատի թերթի մասին խոսելու: Յբրբ նա բացեց դուռն ու ներս մտավ գործարկումի նախագահը դիմավորեց նրան լիազեմ ժպտով:

— Շնորհավորում եմ, ընկեր Աղավնի:

— Ի՞նչ... լեւ դեռ չեմ ամուսնացել,— ծիծաղելով պատասխանեց նա:

— Ի՞նչ ամուսնութիւն... ամուսնութիւնից ել լավ բան: Ու սեղանի դարակից հանեց մի թուղթ, մեկնեց դեպի նա:

— Առ, իմացիր:

Աղավնին շտապ աչքի անցկացրեց թուղթն ու հուզված՝ աչքերը չոնց գործարկումի նախագահի վրա:

— Անսահման ուրախ եմ... գոչեց նա:

— Յեւ մի ուրախ չե, մենք բոլորս ել ուրախ ենք քեզ հետ: Գո անձնվեր աշխատանքը չեր կարող վրիպել մեր աչքերից, իսկ այդպիսի աշխատանքը հերոսական է: Դե, ընկեր, Աղավնի, հուսով եմ, վոր հաջողութիւն կունենաս և վերադարձին նույն լեռանդով մեզ հետ միասին կլծվես մեր բոլորի գործին:

— Կլծվենք, ընկեր, Արամ, անպատճառ. — Բացա-

կանչեց Աղավնին, աշխույժ ցատկելով դրեց գործարկումի նախագահին ու սկսեց պտտեցնել նրան սենյակի մեջ:

Գործարկումի նախագահը հաղիվ դուրս պրծավ նրա ձեռքից:

— Դե դնա, աղջիկս. պատրաստվիր, վոր յերեք որից հետո մեկնելու լես:

IV

Թեև դժվար էր, բայց նա հրաժեշտ տվեց իր մեքենաներին: Այն միտքը, վոր ինքը լերկար ժամանակ պիտի կտրվեր իր մեքենաներից, հանգիստ չեր տալիս նրան: Բայց լերբ մտածում էր, վոր վերադառնալուց հետո վոչ թե ութ կամ տասը մեքենա պիտի աշխատեցնի, այլ մի ամբողջ ցեխ, դուցե և ամբողջ գործարան... նա կարմիր ինժեներ կլինի... այլ միտքը սփոփում էր նրան:

Այժմ նրա տեղ չորս բանվորուհի էլին աշխատում:

Նա խնդրեց, վոր թողնեն վերջին անգամ ինքն աշխատեցնի իր մեքենաները և այդպես աշխատելիս ել թողնի ու գնա:

Յերբ նրա ձեռքերը դիպան առաջին մեքենային, նա դղրդաց ու սկսեց կարկաչել աղբուրի նման, ու հոսեց սպիտակ կտավը: Հետո դղրդաց մեքենան և շարքով՝ բոլոր ութն իրար հետեից: Ապա նա մոտեցավ իրեն փոխարինող բանվորուհիներին, սեղմեց նրանց ձեռքն ու ասաց:

— Լավ պահեցեք այդ դրոշակները, դրանք իմ պարծանքներն են...

Նա դուռն չեկավ գործարանից:

Մի խուճբ բանվոր-բանվորունիներ ուղեկցեցին նրան մինչև կալարան: Նրանց հետ երևում էր գործարկումի նախագահը:

Պայքարի ու նվաճումների ընկերները շրջապակել էին նրան, խոսում էին նրա ապագայի մասին, վերջվորում ու խնդրում վոր չմոռանա իրենց, միշտ նամակներ գրի:

Հնչեց լերկրորդ զանգը:

Կալարանը հորձանքվեց մարդկանց ալիքներով:

Շոգեկառքը սուլեց, փնչաց, հետո տասնյակ անիվներ գլորվեցին զուլգ լռելների վրայով:

Դեպի Մոսկվա...

Նա գլուխը հանեց պատուհանից ու հետ նայեց, դեպի կառամատույցը, վորտեղ սպիտակ աղավախների պես փոփոռում էին ընկերների թաղկինակները:

1991 թ. փետրվար
Լենինական

Ց Ա Ն Կ

1. Կանաչ բաղաժ 3
2. «Արմեն» 21
3. Ո՞վ է մեղավոր 41
4. Հարվածային 49

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0368656

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ. (17/8 ռ.)

55900

СТАФФИ
ЗЕЛЕННЫЙ ГОРОД

Госиздат ССР Армении
Эривань—1982

